

A megfogalmazás nehéz mámore

SIMON MÁRTON

(közelítési kísérlet valamihez, ami van)

1984-ben született Kalo-
csán. Költő. – Elhangzott a
PPKE BTK Esztétika Tan-
széke és a Magvető Kiadó
„A hely, ahol most vagyunk”
című Esterházy Péter-em-
lékülésén 2016. december
2-án, a Párbeszéd Házában.

Szeretném azzal kezdeni, hogy én erre a felkérésre elsőre nemet mondtam, és nem véletlenül. Bár jobb napjaimon tagadhatatlanul azzal hitegetem magam, hogy a sokféle, látszólag semmilyen gyakorlati hasznot nem jelentő tevékenységre, amit az életem folytatása címén végzek, mégis csak az a legtalálhatóbb eufémizmus, ha azt mondjuk, „szépiró” vagyok, kötném az ebet a karóhoz arra vonatkozólag, hogy egy meglett ember a szívben ne csak azzal legyen tisztában, van-e anyja, apja, de azzal is, mik a korlátai. Az én korlátaim pedig jóval szűkösebbek — vagy alkalmanként egyszerűen másfelé terjednek —, mint amekkora távolságokat, mélységeket és magasságokat az EP monogrammal illelhető irodalmi felségterület lefed, beborít, ápol és eltakar. Ezen felül amit itt vállalom kellene, az egyfajta elemzése, felmutatása és varázstalanítása (is) lenne valaminek, amit szeretek, és bár tudom, ez utóbbi tényállás a legkevésbé sem releváns ilyen esetekben, számomra mégis zavarba ejtő. Mert — ha lehetek őszinte — nem szívesen varázstalanítom, amit szeretek. Hiszek a termékeny, intelligens nemértésben, a tisztázatlanság boldog, balladai homályában. Most mégis itt vagyok — és úgy állok itt, mint a kispap, akire rábízták, hogy porolja le a szentségtartót. Ha nem veszi elég komolyan a feladatot, saját létezése alapját teszi semmissé, ha túl komolyan veszi, hozzáérni sem mer, de akkor meg, ugye, valami nagyon fontossal mégiscsak adós marad.

Két dologról szeretnék néhány óvatos megállapítást tenni: először röviden az Esterházy-szövegek beszélőjével kapcsolatos megérezéseimről, majd az Esterházy-mondatok (számomra leglényegibbnek tűnő) sajátosságairól. És igyekszem, ahogy csak tőlem telik, mindazonáltal legyenek olyan jók állításaimat élménybeszámolóként és nem értékítéletként jegyzőkönyvbe venni. Hovatovább megállapításaim gyakran érzem (éreztem) evidenciáknak, és amennyiben ezt önök is így találnák, kérem, ne a kínos redundanciát hallják ki belőlük, hanem a közös élmény megfogalmazásának pontosságára tett kísérletet.

Hogy mit szerettem meg ezekben a szövegekben, a tizenhét éves koromban olvasott legelső *Fuharosoktól* kezdve a tavalyi nyár óta számtalanszor elővett, majd újra letett *Hasnyálmirigynaplóig*, azt jó néhány évig én sem tudtam megfogalmazni. Hogy miért gondoltam, hogy igen, ez egy nagy író, egy nagy író az *ilyen*. Hivatkozni lehetett sok mindenre, ha szóba került, tulajdonképpen okos dolgok-

ra, lehetett mondani, hogy szintaktikai virtuozitás, stiláris spektrum, ha olyan volt a társaság, még arra is, hogy *fűzfa Petikém, fűzfa*. Szóval ezt lehetett így csinálni. Az Esterházy-szövegek egyik triviális, bár szerintem fontos jellemzője amúgy is az, hogy minden egyéb megfontolástól függetlenül *szerethetőek* — de erről később —, valahogy mégis zavarba ejtett mindig, hogy nincs egy pontos félmondatom erre. Hogy tudom, persze, csak nem tudom. És ez egészen odáig tartott, amíg meg nem találtam az *Utazás a tizenhatos mélyére* elején ezt a rövid részletet arról, milyen volt Hidegkutival focizni:

„Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem mást. Amikor én a magam, a már említett nívójú, de valóságos futballista rutinjával láttam, hogy erre meg erre lehet mozogni, (...), akkor ő, mondjuk, lépett egyet hátra, épeszű ember, aki ért a futballhoz, egy unsereiner ilyet nem csinált volna, csak egy Hidegkuti, és teremtett ezáltal rögtön egy másik, új teret, amelynek új esélyeit azután már én is fölismertem, vagyis csak oda kellett neki passzolnom, és gól. Erről egy lépéssel előbb nem volt szó.”

Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem mást. Ezt a mondatot kerestem tizenhét éves korom óta. Tulajdonképpen várható volt, hogy maga EP szállítja majd ezt a megfejtést is, mint annyi másikat, mégis meglepett. Esterházy egy *magamfajta unsereinerrel* ellentétben semmi különöset nem igyekszik csinálni, hanem mást. Ettől az, ami. Konkrét listát vezetek a fejemben azokról a szerzőkről, akiknek (szeretem vagy sem a munkáikat) hosszas, kitartó vizsgálódásaim dacára sem értem a logikáját. Ahogyan egyik szót rakják a másikhoz, ahogy a mondataik homorulnak vagy domborulnak, akiknek a zenéjét nem értem. Van egy bő fél tucat ilyen. És van egy külön fakkban, valahol a felső polc sarkában az Esterházy, akit értek, csak nem, aki valahol máshol működik, mert közelítés esetén egyet hátralép és annyi. Én azt már nem látom. És bizonyos értelemben valószínűleg ez a nemlátás alakította legmarkánsabban az Esterházy-szövegek (túlnyomó többségének) beszélőjéről kialakult képemet is.

Közmondásos, hogy alig akad rajta kívül valaki az úgynevezett magyar irodalomban, akinél az intertextusok és allúziók ilyen súlyllyal esnének a latba és ilyen szervesült részét képeznék az életműnek, mind a szerző alapállását, mind a recepcióját tekintve. (Egyedül Parti Nagy Lajos neve jut még eszembe, aki a maga páratlanul zseniális módján csinált valami másképp hasonlót.) Ez a gyakorlatban alkalmanként egy konkrétan öt oldalas névsort jelent mondjuk a *Bevezetés* végén, vagy bő két évtizeddel később egy elhúzódo, furcsa polémiát a *Harmoniában* található vendégszövegek jelölensége kapcsán. Ebből fakadóan Esterházyt olvasva számomra egy kicsit mindig ott lebeg a kérdés a szöveg fölött, hogy ez vajon pont idézet-e, vagy ez épp nem. Én ezt egyszerűen képtelen vagyok eldönteni. Vannak persze egyértelműnek tűnő esetek, bőven, de hát

tudjuk, ilyenkor már az a gyanús, ami nem gyanús, és rögtön Erdős Renée sejlik fel a legegyszerűbb igenek és nemek mögött is. Viszont ami ebben azután kiemelkedően érdekes lesz számomra, hogy ezáltal a szerző és az ő szerzősége nem eltűnik, hanem egyfajta „kvantumállapotba” kerül: van is és nincs is. És nem a közvetítő szerepet érzem ebben, nem is a hagyomány átlényegítését, újraértelmezését vagy felülírását, hanem az „én” teljes eltűnését és valami teljes alanyiságot *egy időben*. Esterházyt olvasni számomra olyan, mintha nem valakit olvasnánk (olvasnék), hanem *valamit*. Ezeknek a szövegeknek a beszélője nem stílus, hanem világkép — mondanám, és nem tudom, tévednék-e. Talán a legpontosabb azt mondani: Esterházyn keresztül egy nézést olvasunk, dolgok nézését és tudását, meg persze vice versa. Ebben oldódik fel minden, ebben a beszélőben az „én” ugyanúgy, mint a vendégszövegek, a próza iszkolása Taktaharkány felé, a hagyomány, az alanyiság vagy az ironia nemkülönben. Ami különösen érdekes lehet abból a szempontból is, hogy az említett beszélő nem egyszer úgy szól hozzánk, mintha csak a boltban állna mellettünk a sorban. Olyan nonszalanszal, természetességgel, de milyen mondatokkal.

Az Esterházy-mondat legfontosabb — bár talán egyébként triviális — jellemzője számomra, hogy okos. Félig okos, félig elliptikus, vagy tán egészen az. Valahogy egy kicsit mindig meglepő, és ez a meglepőség is a korábban említett, sajátos logika mentén működik. Mondok egy példát: ha el akarnánk képzelni egy „zárójel bármilyen” meglepő mondatot, akkor mondjuk ezt a nagyszerű Kálnoky-t tudnánk felmutatni:

„Egy besurranó tigris az alkonyatban az alkormányzó feleségének zongorájába huggyozik”.

Ilyen egy meglepő mondat. Egy Esterházy-féle meglepetés viszont ilyen:

„Ön nyalka?”, esetleg: „Ivadék Ön?”, vagy egy csendesebb: „Ha miszlikbe aprított cédulákat szórunk a szélbe, segélykérésül, akkor reménykedhetünk.”

Ott van minden, amit tudunk, hogy ott van, az érzést is ismerjük. Biztosnak viszont csak az biztos, hogy van itt egy hátralépő, oldalazó félmozdulat, egy toldás vagy egy kihagyás, ami nekünk, így, féltő, hogy nemigen menne.

A másik fontos jellemzője számomra ezeknek a mondatoknak, hogy precízek. Nem úgy, ahogy Kemény István mondatai pontosak, nem is úgy, ahogy Pilinszkyéi továbbegyszerűsíthetetlenek, hanem egy kicsit úgy, mint az ikszegykettő egyenlő mínuszbe pluszmínusz gyökälatt bénygyzet mínusz négyácéperkétá. A salang, ha bőséges is, grammra kimért, nagyvonalú, pusztán a színek megfelelő összhatása végetti szükségesség, és ragyogóan, mesterialen kezelt. Mint egy fáradt Paganini. *Mon ami*. Máskor meg kifeesztített, egyenes, szabatosságában is elegáns, mint egy szárny feszátvja egy darab papírra írva. Nézd, ahhoz, hogy repülhessél, édes

szívem, neked ennyi és ennyi kell. Miközben annyi szellem van benne, hogy szellemesnek nevezni pusztán leegyszerűsítő sértés lenne. És nem a misztikum hatásvadász fokozása végett, de halkan megjegyezném: ilyet sem sokan tudnak.

A harmadik dolog pedig, amit az elején már említettem is, hogy mindez szerethető. Úgy szerethető, hogy jó olvasni. Aki nyitott az ilyes elfoglaltságra, gyakran érzi magát e mondatok olvasása közben úgy, mintha hájjal kengetnék. A szerző ugyanis iszonyúan tud magyarul, iszonyúan jó benne, ha lenne ilyen örökranglista, hogy ki mennyire tudott, annak a csúcsa környékén ott téblábolna Ő. És ebben lubickolni lehet, úgymond. Ez az olvasó lubickolására (is) van kitalálva. Jó eséllyel ezért lesz aztán szerethető.

A szeretet persze ingoványos terep, nem is akarnám túl sokat firtatni. Noha indokoltnak indokolt lenne: *„Három dolgot akarok egyszerre mondani. Ezt nevezik hallgatásnak.”* Van ez a két mondat. Az első olyan, mint a bevásárlókocsik, amikben mi, *unsereiner* átlagemberek alkalmanként az életünk ilyen-olyan hozzávalóit szoktuk tologatni. Egyszerű, ismerős, kész. A másodikkal mellette pedig (egyben) olyan(ok), mint amikor egy ilyen bevásárló kocsit tolva jön szembe velünk az utcán egy 70 éves hajléktalan, akinek az egész úgynevezett élete ebben a rozsdás drótkosárban van végérvényesen. És ennyi, jön, megy, nem történik semmi különös, legfeljebb néha meghasadnak az evidenciák.

Lennének konklúzióim ide a végére, de lelkesedésből pontatlanul lenni nem erény, ahogy nagy szavakkal, ezekkel a puha késekkel dobálózni sem az — és ha lehetek ilyen személyes, ezeket én például kivétel nélkül Esterházy Pétertől tanultam, tanulom és fogtam tanulni. Hadd álljon tehát itt egyetlen idézet zárásképp a *Hasnyálmirigy naplóból*.

„Ma az első kimondott szavam az volt, hogy igen. Fél tízkor felszóltak (szmájli), hogy alszom-e még, erre válaszoltam. Aztán még aludtam egy fél órát. Álmodtam is. Focimeccs és egy gól. Nekünk. De nem én rúgtam. Se játékos nem vagyok, se néző. Mintha én lettem volna maga a játék.”

